
Hat hasonmás

„Megjegyzés és kísérlet
történelemtanítás ürügyén”

RÁKÓCZY ROZÁLIA

6903.

Római Császári, és Apostoli Királyi
Felségnek, Auszriai Ertz-Her-
tzegeknek, Nagy Erdély Országá örö-
kök Fejedelmének, Székellyek Fő-
Ispánnyanak a' mi Kegyelmes Urunk-
nak nevében.

int hogy a' Regimentektől bé-külden i fzo-
kott Jelentésekből ki-tetfzett, hogy a' *De-
fertorok* avagy el-fzőkótt Katonák a' Ma-
gyar Regimenteknél felefebb számmal vagynak, mint
Német Gyalogságnál, és hogy egy időnek el-folyása
alatt a' Német *Defertoroknak* harmad, a' Magyaroké-
nak ellenben tsak ötöd Részé hozattatnék vízfzá; an-
nákokáért ő Felsege a' közönséges bátorságnak, a' jó
Rend tartásnak, és Köz Jónak fen tartásáért, és hogy
ezen Gonofság, melly Napról napra nevededik, meg-

)

gátol-

Baj van a történelemtanítással. Baj van a történelemtanítással? A laikus is gyakran felteheti és fel is teszi ezt a kérdést. Igen sokszor foglalkoznak a témával az „elvetéltek”, azaz, a pedagógusi diplomával rendelkező, de a pályát már idejekorán elhagyó, vagy a gyakorló tanításon kívül azt nem is művelő, viszont foglalkozásuk kapcsán a problémával nap mint nap találkozó egykori bölcsészek. A téma népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint a július 6-i 168 órában – „megtorlástól” felve – névtelenül megjelent olvasói levél.

„Tisztelt 168 óra! Június 29-én volt az ELTE történelem írásbeli felvételi. A teszt 6., 7. és az esszé 5. kérdéséből az 1992–93-as tanévben érvényben levő gimnáziumi tankönyv nem tartalmazza (Rubovszky Péter: Történelem IV.) Eddig az írásbeli felvételi mindig az érvényben levő tankönyvből történt. Ez az I., II., III.-os tananyagban most is így volt. A felvételi tájékoztató nem tartalmazta, hogy az ELTE a negyedikes anyagot más könyvből (nem Rubovszky) kéri számon. Még van egy másik engedélyezett tankönyv (dr. Seifert Tibor: Magyarország története 1938–90), de a felvételin ez az időszak nem szerepelt.

Érdeklődésemre a minisztérium (dr. Bakos Károly) nem nevezte meg, hogy a felvételi anyagot összeállítók asztalán milyen tankönyvek sorakoztak, s a minisztérium vagy az egyetem kéri fel őket a feladatok összeállítására. Az ELTE ún. felvételi csoportjánál azt mondták, hogy más elfoglaltság miatt csak a jövő héten tudnak e problémával »foglalkozni«.

Ezt nem lehet halogatni, mert az írásbelikről vitt pontok befolyásolják a szóbelik »hangulatát« s a végeredményt.

E három említett feladat összpontszáma 24 (az elérhető 100-ból).”

Íme, a reklamált feladatok:

„6. Állítsa számozással alapításuk sorrendjébe az alábbi magyarországi pártokat:

Egységes Párt, Kommunisták Magyarországi Pártja, Független Kisgazda Párt, Országos Polgári és Radikális Párt, Nyilaskeresztes Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt.

7. Mi volt?

- a. a Schutzbund
- b. a Volksbund
- c. a Wehrmacht
- d. a Heimwehr” [...]

És az esszé kifogásolt ötödik kérdése:

„5. Ausztria a két világháború között.”

Nagyon remélem, hogy foglalkoznak a 168 órában az ELTE történelemfelvételi ügyével. Sajnos, nagyon rövid idő áll rendelkezésre, hogy tisztázni lehessen. Gyávaság névtelenül levelet írni, talán mentesít, hogy én egyike vagyok a több mint ezer felvételizőnek. Bizakodással üdvözlöm Önöket!”

Íme, a levél. Amellyel kapcsolatban ismételni tudom: baj van a történelemtanítással. Valahol, valamilyen szinten nem oktatnak, nem tanítanak és nem tanulnak. Ha a levelet nem is kívánom részleteiben boncolgatni, egyetlen korszak kifogásolt tételeire és a levélben rejlő ellentmondásra azért felhívnom a figyelmet. Névtelen felvételizőnk valószínű történelemtanárnak vagy történésznek, netán egyenesen kutatónak készül. Hogy nem vette/veszi észre, hogy az általa leírt engedélyezett tankönyvben (dr. Seifert Tibor: Magyarország története 1938–90.) a kérdések egy részére megtalálhatja a választ? A Nyilaskeresztes Párt a korábbi Hungarista Mozgalomból az Anschluss után szerveződött Szálasi vezetésével párttá, a korszakot tárgyaló részből nem maradhat ki a Volksbund, amely szintén 1938-tól szerepel a magyar politikai életben. Magyarország második világháborús történetéből nem maradhat/marad ki a Wehrmacht, a Heimwehr. Ha megtanulta az első világháború utáni magyar történelmet, megtanulta a Tanácsköztársaságot, a békekötéseket, Trianont, akkor már kénytelen volt foglalkozni az első Osztrák Köztársasággal is. Nem veszi/vette észre levélírónk az összefüggéseket? (Nem lehet mindezt

a vizsgaizgalomnak betudni, hiszen egy levelet megírni, átolvasni, elküldeni időigényes, megfontolásra készítő cselekedet.)

Hiányzik az analízis, a szintézis, nem fejlődtek ki, nem fejlesztették ki azokat a képességeket, amelyek a részleteire szedés, újra összerakás bonyolult játékát – és főként történelemmel kapcsolatban, rendkívül izgalmas játékát – végre tudnák hajtani. Marad a panasz.

A válasz sem késett, július 8-án a Kossuth Rádió reggeli műsorában megszólaltatták az illetékes minisztériumi főtitkviselőt. *Dr. Bakos Károly* főtanácsos summázott véleménye az volt, hogy a gimnáziumi történelemkönyvekben minden megtalálható, némi rendszerezési képesség/készség szükségeltetik ahhoz, hogy a másfajta csoportosításban feltett kérdésre is válasz tudjon adni az érettségi, felvételi írásbelin dolgozó tanuló.

Egyetértésem – amint azt már fentebb leírtam – dr. Bakos Károlyé. De megértem a panaszkodó diákokat is. Talán nem „úgy” tanították, hogy rendszerezni tudjon. „Kályha” nélkül is. De igazat kell adnom *Domokos Zsuzsanna* középiskolában tanító történelemtanárnak is: „*Ahhoz azonban, hogy a tanulóknak legyen kedve véleményt alkotni a tanult kor eseményeiről, munkáltató tankönyvek, sokféle (alternatív) történelmi szöveggyűjtemények kellene. A »tantervi minimum« helyett be kellene vezetni az »oktatási segédanyagok minimumát«! Mert sajnos, ma még nem tartunk ott, hogy legyen időnk utánajárni a tanulók kérdéseinek, nincs időnk a szakirodalom felkutatására, sőt – nyíltan be kell vallani – megvásárlására pénzünk sem mindig. Nincs minden iskolában alkalmas könyvtár, [...]*”

(Hozzászólás a Szempontok a Történelem Nemzeti Tanterv kialakításához c. cikkhez. Iskolakultúra, 3. évf. 1993. 8. sz. 56–57. p. a Szempontok uo. 53–56. p.)

Sajnos, egyelőre még valóban nem tartunk az „oktatási segédanyagok minimumánál”. S nem is ismerem azokat az időpontokat és szempontokat, amelyek szerint a véglegesnek látszó történelemtanterv kialakul. Egyelőre még csak önmagam ismételhetem: baj van a történelemtanítással. Kijelentésemet a maga ellentmondásosságában vállalom.

Nem iskolában tanító tanár vagyok, a Hadtörténeti Múzeum munkatársaként szereztem tapasztalataimat, tárlatvezetésen, kiállításokon tartott órák során, vetélkedők zsűritagjaként, elnökeként, szervezőjeként, műsor- és játékvezetőként, kiállításrendezőként, amikor a forgatókönyv megbeszélése, a látványtervezés során sokszor előkerül a történeti kiállítások problémája, a történelem érthetővé tétele. És nem utolsó sorban panaszkodó múzeumpedagógus kollégák meghallgatójaként. Akik azért időnként – velem együtt – meglepetésüknek is hangot adnak egy-egy gyerek felkészültségének láttán. Véleményem azonban az, hogy az ilyen kimagasló teljesítményt nyújtó tanuló vagy rendkívüli képességekkel rendelkezik, vagy rendkívüli, kitekintő, rendszerező képességekkel rendelkező és azt átadni képes környezetben él, vagy nagyszerű, jó felkészültségű, a gyerek lelkivilágára „hangolt” tanárt sikerült – bocsánat a vulgáris kifejezésért – kifognia, s ha netalántán mindhárom tényező együtt található, máris magyarázható a különleges teljesítmény. Több mint húszéves múzeumi működésem során azonban sajnos, elvéve találkoztam ilyen csodával.

Nagyobb szerencséje volt *dr. Gergely Jenő* professzor úrnak, aki az idei felvételik során jónéhány alaposan felkészült jelölttel találkozott, amint azt a Kossuth Rádió reggeli műsorában nyilatkozta július 16-án, pénteken. A riportban nem cáfolt rá dr. Bakos Károly véleményére – bár a riportter erről nem kérdezte, s név szerint sem említették őt –, de szomorúan adott hangot saját azon véleményének, miszerint a rendkívüli tudást felmutató diákokon igen magas fokú, már-már károsnak is minősíthető szellemi kifáradás jelei látszóttak. Nem jelent örömet számomra, hogy egyezik véleményünk.

Gergely professzor úr azt nem mondta, hogy baj van a történelemtanítással, éppen az ellenkezője érződött ki fejtegetéseiből. Hosszú évek óta tanító egyetemi tanárként jelentette ki azt az alapvető igazságot/tételt, hogy a mohácsi vész, Buda 1541-es török elfoglalása, majd visszafoglalása (lehet, nem éppen ezeket a példákat hozta fel, de ez a tényeken nem változtat) minden társadalmi rendszerben pontosan meghatározható, sőt mi több, meghatározott és minden további nélkül megtanulható évben történt. S ők

az egyetemen viszonylagos szabadságot is élveztek annak taglalásában, mi miért, éppen akkor, éppen ott és éppen úgy következett be. Az ő óráira senki sem járt be ellenőrizni, miből milyen tanulságot vont le, s azt hogyan oktatta oktatóvá képzendő diákjainak.

A mai középiskolásokat már a mi generációnk, s a miénknél 10-20 évvel fiatalabb tanárnemzedék tanítja, neveli. Lehet, nem jutott valamennyiüknek az a tanszabadság, ami Gergely professzor úr óráin hallgatóinak osztályrésze volt. Mi többnyire még – a ma „átkosnak” nevezett – ötvenes években, az 1945 előtti régi módszereken felnőtt tanárok irányítása mellett – a lexikális tudásra alapozó „porosz” módszeren nőttünk fel. Ennek is megvannak a maga előnyei.

Tanáraink azonban nem kizárólagosan saját tantárgyuk egyedülvalóságának hirdetésével töltötték belénk a neveket és évszámokat, a tanterv felépítése át- meg átjárhatóvá tette számunkra a világot. (Lehet, hogy nekem különleges szerencsém volt nagy hagyományú középiskoláimmal, ma is tisztelettel gondolok tanáiraikra, *Feldmayer Irmára és Bai Jenőre.*)

Tudom, ma már többet és napról napra még többet akarnak legalább az alapozás főkéig gyermekeinkbe plántálni – némi képzavarral telített mondatom azt hiszem, jól tükrözi magát a zavart, s jól kifejezi mindazt, ami bonyolulttá teszi a mai nevelést-oktatást.

Kérem, ne viseltesenek a gyakorlító történelemtanárok előítélettel azokkal szemben, akik íróasztal mellett ülve találják ki, hogy mit is kell tennie az ország Budapesttől legtávolabbi, legfiatalabb, még csak most indult középiskolájában a történelemtanároknak ahhoz, hogy diákjaik pontveszteség nélkül vegyék az érettségi, felvételi akadályait.

Tudom, könnyű az ötödik kerületi elit gimnáziumból átmenni az Egyetemi Könyvtárba, s ott a legfrissebb szakirodalomtól kezdve, visszafelé haladva az időben, megkeresni könyvkiadásunk – a világ könyvkiadása – korai szakaszainak történelmi munkáit, hogy azt bemutatva, közelebb hozzák egyetlen bőrkötéses fóliás kapcsán a korai századokat úgy mindenestől, irodalmát, művészetét, sőt szakácművészetét, asztali kultúráját, egy szóval mindennapjait a lovagi tornától a gazdálkodás rendjén keresztül az öröklésig.

S mindez nem tudja megtenni „X” vagy „Y” község, frissen városi jogot kapott település tradíciók nélküli középiskolája, ahol belátható kilométeren belül egyetlen könyvtár, levéltár, múzeum nincs, és a hosszú utánjárással – minél olcsóbb legyen a szállás – megszervezett évi egyszeri tanulmányi kirándulás kapcsán ha egyáltalán eljutnak valahová legalább az országon belül, ott sem – bocsánatos bűn – a történelemoktatás segédeszközeként használható levéltári dokumentumot fogják vizsgálni.

Ezen kis középiskolák tanárainak mentségére – és tanulóinak vigasztalására legyen mondva, hogy a fővárosiak sem járnak sokat a közgyűjteményekbe, s leginkább csak kiemelten kezelt, tanulmányi versenyre készülő diákjaikat küldik oda. És nagyon sokszor a nyugodtabb vidéki körülmények – amennyiben helybenlakó a tanár, s nincs többszörös buszozás oda-vissza, amint a városban minden esetben erre kényszerül a pedagógusok kilencven százaléka – teszik lehetővé a magával szemben igényes tanár alaposabb felkészülését.

Mindezeket más tantárgyakkal kapcsolatban is elmondhatnám, hiszen ha az iskola épületében még hely is lenne irodalmi kabinet, iskolai könyvtár, szertár berendezése, az önkormányzatnak nincs megfelelő anyagi alapja, s ha az adott igazgató megfelelő érvrendszer birtokában valamennyi pénzt ki tud csiholni, azt minden valószínűség szerint elviszi a számítógép, amire szintén szükség van, bár hátrányára szolgálva némi fétiszizálással általában meggyőződéssé vált, hogy segítségével minden megoldható. Ha számítógép már van, következő lépés a video. De ha legalább lennének a történelemoktatást kellően segítő filmek, ezek végignézése időigényes, a minden szempontból rendkívül fesztett tanmenetben megbeszélésére már nem marad idő. Én magam – vállalva ezért az elmarasztaló jelzőket – nem pártolom a videót, a filmet. Nem tanít gondolkodni. („Gépi függőség”, nyilatkozta *Vekerdy Tamás* 1993. július 19-én délelőtt a Kossuth Rádió Szonda műsorában. „Elveszem a gépet, megjelenik az elvonási tünet”. Ez azonban már

messzire vivő vita kiindulópontja, de megérne hozzáértők tollából egy tanulmányt a gépek dezintegráló hatásáról.)

Az a kevés film, amely mégis használható (pl. Magyar évszázadok) általában két nagy hibával rendelkezik. Vagy sokat beszél, sok az állókép narrátori szöveggel – de ilyen rendezői elképzeléssel akár rádióműsor is lehetne. Nem kell nézni, elég hallgatni. Vagy elkapkodott, gyors egymásutánban következő – egyébként gyönyörű, művészi – felvételek villantanak fel gótikus katedrálisrészleteket, tájakat, amelyek lankáira vagy szikláira oda kellene képzelnünk a régen összedőlt várat minden kellékével együtt, vagy múzeumi tárlókat, kiállítási tárgyakat és felnagyított icipici részleteket mutatnak totálban. A gyerek jószerivel fel sem ismeri. Ez megfelel a „mire emlékszik, kedves” televíziós játék feltételeinek, de szerintem nem alkalmas irodalmi, történelmi, földrajzi összefüggések láttatására és megértetésére. Menthető, hogy nem is ilyen igénnyel készültek. Kérdezhető viszont, hogy ilyen igénnyel miért nem készültek?

Az „én egész népemot fogom, nem középiskolás fokon” elképzelés igen tiszteletre méltó, de alapok nélkül célra alig vezet. Alapot pedig az iskola kell adjon.

A történelmi szöveggyűjtemények, kellő érzékkel és körültekintéssel – nem napi politikai aktualitások megkívánta körültekintésre gondolok, nem is erre célok – összeválogatva közelebb hoznának nevelőt és neveltet a célhoz: először élje bele magát az adott század mindennapjaiba, majd kísérelje meg felülről és kívülről a részletek után az egészet látni. Már vannak viszonylag olcsó módszerek arra, hogy hasonmásokat próbáljunk diákjaink kezébe adni. A „klasszikus szöveggyűjtemény”, rossz papírra nyomott vastag kötet, nem élmény, csak súly a táskában. Az elektronikus szedés – a „kiprintelt!” – a modern küllem, a könyvkötés, amely nem is kötés, időtálló, netán félvászon, hiszen ma nem divik a tankönyvek osztályról osztályra örökítése – micsoda ötlet: megőrzése (apám 1924-ben érettségizett a kiskunhalasi reálban, görögpótló elnevezésű tantárgyának könyve még ma is olvasható) – a csak ragasztott, azonnal széthulló minőségű könyvkötés – mind-mind inkább romboló lehet, ha eddig egyáltalán voltak a diákoknak elképzelései, amelyeket már le is lehet rombolni.

Rombolni pedig nagyon könnyű. Különösen átmeneti korokban. Akkor, amikor egy bizonyos rombolási technika birtokában a majdnem teljes, mindenoldali deheroizálás végbement, s a „csak tiszta forrásból” elképzelés illúzióvá vált tanárban és diákban egyaránt. Sőt, hozzá merem tenni, a mai tanárban már diákkorában.

Nincs „központi előírású” tanterv, nincs „kézi vezérlés”, de nincs semmilyen vezérlés sem, a tanáron múlik majdnem a legnagyobb mértékben, milyen órát tart, mit és hogyan ad elő.

Modus vivendi.

És számomra szomorú felismerés, hogy Gergely professzor elképzelése és törekvése nem tükröződik sem a tanárok tanítási eredményeiben – amely a jelölt felvételi eredményével is mérhető és minősíthető –, sem a tankönyvekben. Amelyek jószerivel nincsenek is. *Dr. Ravasz István* hadtörténész – tanári diplomával is rendelkező, gyakorlatban is tanító – véleménye szerint az előzőekben már említett Rubovszky-könyv egyáltalán nem nevezhető tankönyvnek. „Gondolatjel-gyűjtemény”, még a mankót vagy munkafüzetet sem helyettesíti, egy jobb tanuló már a gimnázium második osztályában többet jegyzetel és logikusabban.

Megszakítva Ravasz István gondolatmenetét, ismét Domokos Zsuzsanna óhaja: hol az a segédanyag, ha már könyv nincs, amiből úgy tud tanítani, hogy a diáknak kedve legyen megszerezni?

S véleményem szerint ennek alapján jegyzetelni. Amelyet egyébként szintén nem tudnak, nem tanulnak meg a diákok. Nem tartják fontosnak megtanítani? vagy megtanulni?

Ismét dr. Ravasz István véleménye, hogy az „oktatási segédanyagok minimumát” – ahogy Domokos Zsuzsanna nevezte – ki lehet alakítani, le kell rögzíteni. Ám féltő, hogy az (egyelőre) üres keret maradna. Tartalommal ugyanis akkor lehet feltölteni, ha a szakemberek körében lenne/volna tankönyvíró kedv. (A fentebb idézettek személyesen mondta el, majd írta le számomra Ravasz István, közlése az ő engedélyével történik.)

Tankönyv viszont nincs, már az előző évben érettségizettek sem könyvből tanultak. Helyettesítő kiadványok, kísérletek viszont akadnak. A legújabbnak még csak a reklámszövege készült el. (Igaz, ez sem a legújabb, csak az újabbak újabb kiadása.) A kötet címe: *Történelem IV. 1919–1990. Alcíme szerint: A tanítást-tanulást közvetlenül segítő kiadvány középiskolák IV. osztálya számára.* Ez nem a reklám helye, de szükségesnek tartom, hogy idézzek az ajánlásból. „*A hazai történetírás és az iskolai történelemtanítás kapcsolatában fontos szerepet töltenek be az ún. tankönyvjellegű kiadványok. A Történelem IV. 1919–1990. című kötet, amelyet ezúton ajánlunk figyelmükbe, két ilyen korábbi »áthidaló taneszköz« átdolgozott és bővített kiadása.*”

A valódi tankönyv helyett megjelent, csak „tankönyvjellegű” kiadvány is kizárólag századunkkal birkózik. S hol vannak a korábbi időszakok új könyvei? Azok is a rendszerváltás következtében várnak új meg új átdolgozásra? Meddig?

És a polémia tovább folytatódik. Már nemcsak a tanítás szerepel napirenden, hanem maga a történelem. Ennek kapcsán nyilatkozott *dr. Glatz Ferenc* a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatója július 18-án, akit a Rádió reggeli műsorában egy most rendezett nemzetközi konferencia miatt kértek mikrofon elé. A tanításról közvetlenül nem esett szó, de az elhangzottak ebből a szempontból is fontosak. Mondanivalójának lényege az volt, hogy bár a szovjet modell szerint kellett dolgoznia az elmúlt negyven év történészeinek, igaz, a hetvenes évektől egyre lazább szálakkal kötődve ahhoz, ennek is voltak jó, s mind a mai napig használható eredményei.

A mi számunkra nehezen elfogadható proletár internacionalizmus jegyében és ürügyével irányították például a történészek figyelmét a nemzetiségek múltjára, a környező országok népeinek történetére. Hamis és félrevezető politikai indíttatásból, de mégis csak ebből az igényből kiindulva fordultak különböző tanulmányok a gazdaságtörténet felé, s igazán kitűnő eredmények születtek. Nem kellene ezeket a rendszerváltás kapcsán veszni hagyni, s most új politikai alapon félretenni.

A magam szerény véleményét ha hozzátehetem: a tárnoki hatóság és tárnoki szék, a nádorság intézménye, a *lucrum camerae*, a Kossuth-bankó kiadása majd betiltása független kell legyen a napi politikától, s megtanítható.

Tankönyvirást is megkísérlő, s korábban már idézett *dr. Ravasz István* szomorú véleménye az, hogy a szakemberek körében nincs tankönyvíró kedv. Ugyanis a minisztérium nem minősít tankönyvvé egy kéziratot (legyen bár szakmailag bármilyen jó), ha nem találja meg benne az általa (?) elvárt ideológiai töltést/hátteret. A sorra kiírt pályázatokra ennek következtében nem igazából érkeznek be „tankönyvgyanús” kéziratok. Marad az, hogy röviddel a tanév kezdete előtt a minisztérium kidolgoztat valakivel valamit, amit azután a „praktizáló” tanárok inkább elveszítenek/eldugnak, mint használnak.

Nekem nincsenek tapasztalataim a minisztériummal és a tankönyvek keletkezési körülményeivel kapcsolatban. Csak hallom gyakorló pedagógus ismerőseimtől, legyen bármilyen szaktárgy – akár zene – oktatója, hogy ha lenne is modern, mai követelményeknek megfelelő könyv, szöveggyűjtemény, segédlet, nincs irányítás, a keményebben fogalmazók szerint „kézi vezérlés”, a tanáron magán múlik, milyen órát tart, mit és hogyan ad elő. S vérmérséklete válogatja, hogy örül-e az önállóságnak minden szabadságával, könnyűségével és nehéz felelősségével együtt, avagy kétségbeesik, s ha tudja is, hogy mit tanítson, hogyan tanítsa, elképzelése sincs arról, kommentálja-e vagy sem Mátyás király vagy Nagyatádi Szabó István tetteit.

S mindezt betetőzve, mire ez az írás megjelenik, minden valószínűség szerint olvasható lesz a közlönyökben az elfogadott közoktatási törvény, amelyet azonban már most kívülről és belülről egyaránt bírálnak. A legfőbb kifogás, hogy „elitképzést” kíván bevezetni, a „hétköznapi” iskolákba az anyagilag rosszabb helyzetben lévőök gyermekei járnak majd, s övök a tisztes községszer. Hogy a kivételezett „polgári réteg” kinevelésén fáradozik, s megvalósítása során fontos tényező, hogy kivédje a munkanélküliek létszámának növekedését, mintegy parkoló pályára állítva a 15–17 éves, továbbtanulni valamilyen ok miatt nem akaró vagy nem képes ifjúságot.

A bíráló azon része, amely kifogásolja az úgymond elitképzést, bíráló tárgyává teszi azt is, hogy a törvény túl korán kényszeríti a tanulót pályaválasztásra, amikor még nincs döntési képessége teljes birtokában. Mindez még nagyobb felelősséget ró a tanárra, akinek idejekorán kellene felismernie, növendéke milyen irányba tart, s azt az iskolatípust ajánlania, amelyik képességeinek leginkább megfelel. A ma ismeretes vitarészletekből egy azért kimaradt. Egy nem is aprócska szempont: a szülő. A választható iskolafajtákat a szülőnek is meg kellene ismernie, szorosabb együttműködés a szülővel talán a vártnál – és borúlátóan jósoltnál – jobb eredményt hozna.

Hasonló bizonytalanság mutatkozik az oktatás minden területén a módszertani kérdésekben is. „Alapjaiban a módszertan, mint olyan, kutatja az órán, valamint az órán és iskolán kívüli történelemtanítás, és a történelemtanítás folyamán végbemenő képzés és nevelés törvényszerűségeit. Tudományos alapokra igyekszik ugyanis helyezni s a gyakorlattal szorosan együttműködve fejleszteni a történelemtanítás módszereit, hogy a történelemtanítás eredményességét mind az ismeretszerzés, mind a képzés és nevelés területén állandóan fokozni tudja. A módszertan feladata, hogy meghatározza, mi az az alap, amelyet történelemből az általános, illetve középiskolákban tanítani kell, meg kell jelölnie azokat a fogalmakat, ok-okozati összefüggéseket és törvényszerűségeket, az emberi társadalom fejlődésének azokat a tényeit, amelyeket tanítani kell, s amelyekre a tanulóknak a megismert tények alapján el kell sajátítaniuk. [...] Csak ilyen módon juthatnak el ugyanis a történelem materialista szemléletéhez, s válhatnak történetileg kulturált, azaz a társadalom jövőjéért felelősséget érző, a kultúra és civilizáció javait élvezni és fejleszteni tudó emberekké.” (Történelem helyett tetszés szerint bármely tantárgy beírható.)

Idéztemek, úgy vélem, ennyi éppen elég. Abból A történelemtanítás módszertana című, a Tankönyvkiadó által 1970-ben kiadott jegyzetből származik (2. kiadás, 1–10. oldal), amelyből egy éve végzett történész kollégám még szigorlatára készült „a nem megfelelő törlendő” használati utasítás birtokában, s józan ítélőképességére bízott, mit és hogyan ad mindebből vissza a vizsgán. S aki utána így megy el tanítani? Milyen segítséget kapott ebből a könyvből? Ez a könyv található meg még ma is az ELTE bölcsészkar történelmi könyvtár állományában. Újabb nincs!

S ide kíváncozna még, hogy a tanárok vegyenek részt a társadalmi-történelmi tudat kialakításában. A jegyzetből szabadon idéztem.

A tankönyvek milyenségének, létezésének kérdésébe/vitájába ennél mélyebben nem kívánok alászállni. Eredeti célotól és feladatomtól ugyanis, hogy módszertani segédletet adjak történelemtanárok kezébe, messze eltértem. De nem bántam meg. Nincs ugyanis jogom, hogy a fent már idézett történelemtanítás módszertana jegyzetből kiírva a terminus technicusokat „feltaláljam” és feltaláljam azt, amit a gyakorló tanárok módszertani könyv nélkül is tudnak. S nincs bátorságom ahhoz, hogy „egyedül üdvözítő” tanácsokat adjak ugyanezen a módszertani alapon, csak elhagyva a „szakmai zsargont”.

Szívesen idézem inkább ismét Domokos Zsuzsannát: ahhoz, hogy a tanár oly módszerekkel tudjon tanítani, amelynek következtében a tanulónak legyen kedve véleményt alkotni, be kellene vezetni az „oktatási segédanyagok minimumát”.

Itt következő kísérletem ezen a mondaton alapul. Megkísérlem ugyanis a magyar történelem egy kis szeletkájén és egy rövid időszakán keresztül bemutatni, egyetlen múzeum gyűjteményére alapozva a segédanyag összeállításának egyik, általam elképzelt, lehetséges változatát.

Hozzáteve mindehhez azt, hogy nincs elképzelésem egy teljes középiskolás gyűjtemény kidolgozásának gyakorlati lehetőségeiről. Ki készítfé, kinek a megbízásából? De ha ezt a néhány példát használni tudja bár egyetlen iskola egyetlen tanára, munkám nem volt hiábavaló.

Az 1785 és 1840 közötti időszakból kiválogatott 6 darab hasonmást követően leírtam ajánlásaimat, elképzeléseimet az egyes darabok felhasználására vonatkozóan, s kis szöszedetet mellékelek a ma már nem, vagy más formában használatos kifejezésekről.

1. sz. melléklet

Az 1. sz. melléklet: Római császári és apostoli királyi felségnek... nagy Erdély országa örökös fejedelmének... nevében... Mint hogy... a desertorok avagy el-szökött katonák a magyar regimenteknél felesebb számmal vagynak... / Teleki Károly. –

Szebenben: Nyomtatt. Hochmeister Márton által, 1785. – 3 sztlan lev. : 31,6 x 20,5 cm. (Hadtörténeti Múz. 90.83. R.M.1.1.1.)

Az utolsó oldal összefüggő szövegrészeinek alsó három sora kiindulási pontunk: „Nagy Erdély Országi Királyi Guberniumból. Szeben, Szent Mihály havának 10-ik napján 1785.” Elsőként feltehető kérdés a kiadási évszám alapján az akkori uralkodó személye.

Szeben (Nagyszzeben, Hermannstadt), a kiadás helye, szabad királyi város. Fel lehet eleveníteni a szabad és királyi városok létrejöttét, jogállását, meg lehet említeni az erdélyi szász telepítéseket általában, avagy Szeben II. Géza alatti alapítását, aki Luxemburgból és a Rajna mentéről hívta ide a később összefoglaló néven szászoknak elnevezett németeket. Szeben az erdélyi szászok központja, majd a gubernium székhelye lett.

A gubernium (latin osztály számára adott a szó – gubernaculum, tartományi központi kormányshely – elemzése): az 1690-es Diploma Leopoldinum, Erdély közjogi helyzete, az „árnyékfejedelemség”, Thököly. (Remélhetőleg, Erdély történetének három köteté meg a legszegényebb tanári kézikönyvtárban is megtalálható.)

Erősebb, több minden iránt érdeklődő osztályban kérdésként szerepelhet a hónap azonosítása, egyébként a tanár feladata a meghatározás: szeptember. (Ha idő és mód, valamint a tanulók kíváncsisága lehetővé teszi, felírhatók a régi elnevezések: Böjtelő-hó, Böjtmás hava, Szent György, Pünkösöd, Szent Iván, Szent Jakab, Kisasszony, Szent Mihály, Mindszent, Szent András, Karácsony hava.) S ha még mindig maradna idő, felhívható a figyelem a kézikönyvek használatára. Magyarország történeti kronológiájának négy köteté sok szempontból hasznos. Témánkra a második kötet 595. oldalán találjuk meg a kiegészítő dátumokat.

A nyomtatvány feldolgozása lehet órai feladat, de adható szorgalmi, erősebb osztályokban házi feladatként. Az ismeretlen, idegen kifejezések egyéni megfejtése a tartalom – az iratban használt szinonimák – alapján. Esetleg átíratása mai magyar nyelvre. Segítségül azonban a tartalomból nem következtethető és így meg sem fejtethető elnevezéseket meg kell adni.

Szómagyarázatok

regiment: ezred (bár itt teret lehet engedni a találgatásoknak)

Rfl: rhénusi, azaz rajnai forint (Rajna, latinul Rhenus, forint: florenus, Firenzéből származó, változó értékben elszámolt aranyérme. 1559-től általános birodalmi érme. Általában 60 krajcárra osztották. 1753-tól Magyarország, Erdély, Ausztria és Bajorország megállapodása alapján az ún. konvenciók forintot használták, ennek értéke sem volt állandó. Magyarországon a forintrendszert az 1892. évi valutatörvény szüntette meg, bevezetve a tízes számrendszerű koronát.)

aerarium: kincstár, állampénztár

jurisdictio: joghatóság

fiscalis: az államkincstári tisztviselő

investigatio: keresés, nyomozás

successio: örökség

districtus: közigazgatási kerület

continua táblák: folyamatosan működő (állandó) bíróságok

magistratus: városi hatóság, tanács

Figyelem! Sajtóhiba található a 6. pont utolsó előtti sorában: Notariusnak helyett Notoriusnak.

A 7. pontban: Cemmando helyett Commando.

6903.

Római Császári, és Apostoli Királyi Felségnek, Auszriai Ertz-Hertzegnek, Nagy Erdély Országa örökös Fejedelmének, Székellyek Fő-Ispánnjának a' mi Kegyelmes Urunknak nevében.

Mint hogy a' Regimentektől bé-küldenai szokott Jelentésekből ki-tetfzett, hogy a' *Desertorok* avagy el-fzőkött Katonák a' Magyar Regimenteknél felefebb számmal vagynak, mint Német Gyalogságnál, és hogy egy időnek el-folyása alatt a' Német *Desertoroknak* harmad, a' Magyarokénak ellenben tsak ötöd Részze hozattatnék vízfzáz; annakokáért ő Felsége a' közönséges bátorságnak, a' jó Rend tartásnak, és Köz Jónak fen tartásáért, és hogy ezen Gonofság, melly Napról napra nevedik, meg-

)(

gátol-

gátoltasék, ezen folyo Efstendöben Augufstusnak 18. Napján költ Decretuma által e' következendö *Régulákat* szabni méltóztatott.

1. Hogy az ö Felsege Tárháza a' *Táglának*: avagy az el-fzőkött Katona el-fogattasáért rendelt jutalomnak ki-fizetése, vagy a' *Alunának* az az: Katona Köntösnek a' *Defertor* által lejendö el-vétele, vagy pedig más *Recrutának*: új Katonának állittafa mián nevezetes kárt ne fenvedjen, tehát az olyatán *Defertornak*, ha Gyalog Katona, Jőzfágától, melyből ö az Haza Törvényne szerént az el-fzőkésének idejég talám szabadon rendelést tehetett volna, 60. Rfl.; ha pedig Lovas Katona, és Lovafól együtt el-fzőkött, 120. Rfl. az *Æriarium* számúra huzattasék ki, ezt pedig minden külömség nélkül akár Parafzt, Várofi lakos, vagy Nemes ember légyen is az.

2. Az el-fzőkésnek esztét mindenkor azon Regiment, melyből való az el-fzőkött Katona, itéli-meg, és, ha a' Regimentöl az ilyetén itélet-tétel az illendö Jurisdíctiónak által adatik, tartozik az első *Punctum*-nak ereje szerént a' rendelt Summát a' *Fiscalis* által fel-vétetni, és ha az jó móddal meg-nem eshetnek, e' végett a' Törvényes utat-is (mindazonáltal minél rövidebb idő alatt) a' *Defertornak* állapotja, és minéműsége szerént el-követni, az okozott költségeket azok hordozván, kik szép móddal azon Summát meg-nem akarták adni, az Hadi Kasza pedig fennniképpen ebbéli költséggel ne terheltesék. Ellenben ha a' *Defertornak* Jőzfága nem volna, tehát arról az adjon hitetes

vén, az ellenségnél szolgál, annak mint *Notariumnak* minden Jőzfága *confiscátatik*.

7. Ha valahol a' *Defertorok* titkoi ellen költ rendelések tökéletességre nem mennének, azt az illendö Regiment jelentse-meg a' Fő *General Commandónak*, e' pedig segittség végett a' Királyi *Guberniummal* közölye.

8. A' Fogadófoknak; nem külömben a' Falusi, és Várofi Lakosoknak keményen tiltasék-meg, hogy feminémű ismérten embernek addig, míg a' Palfusát elő nem mutatya, szállást ne adjanak, és ha valaki valamely *Defertornak*, tudatlanságból quartélyt ad, minekelőtte Palfusát elő átta volna, az olyatén-is hibájához képest büntetődjék-meg. Azokra a' Nemes emberekre pediglen, kik valamely esmérten embert szolgálattakban fogadnak, és annak Palfusát elő nem kéri, különs büntetést kell szabni.

9. Mikor valamely Katona el-fzőkik, azt az *Regiment Commendo* mindjárt jelentse-meg az illendö Vármegyének, vagy *Districtusnak*, hogy az azon fzőkéses rendelést tehesen.

Valamint hogy ö Feleségének ezen kegyes Rendelése ezen folyó 1785. Efstendö mind Szent Havának első napjától fogva kezdődik, szintén úgy, hogy azt minden ember meg-tudhassa, és szüntelen elméjében forgatassa, továbbá kegyelmesen azt-is Parantsolni méltóztatott, hogy mihelyest a' *Provincialis Jurisdíctiók*.

teles bizonyosság Levelet, kire annak *Investigatioja* vagy ki-keresése bizattatott, és küljé-el az illendö Regimentnek.

3. Ha a' Militáris részről meg bizonyittatnék az, hogy talám a' *Defertorok* Jőzfágokat el-titkolták volna, tehát ezt a' *Militare* a' *Politicummal* közön *Inves. tigálódn*, ha az el-titkoló Nemes ember volna, a' Vármegye által *poena arbitraria pecuniaria*, az az pénzüll! ha pedig városi Lakos, vagy Parafzt *poena afflictiua* az az veréssel, vagy más testi fanyargatással büntetődjék-meg.

4. A' míg a' Katona fzőkésbe vagyon, meg-ma-radhatnak a' *Succesfioba* annak Atyafiai, és az olytén el-fzőkött Katona tsak akkor veheti vízfzá a' *Juffat* ha vízfzá tér, és ekkor a' *Regiment* az iránt megegyezett, vagy pedig az első *Punctumban* meghatározott büntetést meg-fizette, ha tudni-illik: el-fzőkékor meg-nem fizetődött volna az.

5. Kik szabad jó akatattakból katonáknak állanak, Jőzfágokkal, melly azon kívül a' *Militáris* Rendelések szerént a' Regiment *Commandánsóknak* *Dispositiojok* alatt vagyon, tsak annyiban *disponálatnak* szabadon, mennyiben az az első *punctumban* szabott büntetést meg-haladja, sőt nem-is szabad nékie az ö vagyonyát addig adósággal terhelni, míg a' fen nevezett *Summa* bátorságos állapotban nintsen.

6. Ha valamely Katona békeség idején el-fzőkött és bizonyonyon ki-tudódik, hogy hadakozás következtén,

X 2

Élőkhoz el-küldtetetik, minekelőtte a' fenn meg-nevezett *Terminus* el-következnek, azonnal háromszor egy más után a' *Prédikáló Székből* tudtára adattasék a' népnek, és annakutána minden Efstendöben négyyszer ugyan a' *Prédikáló* ízekből hasonlóképpen hirdettesek-ki. A' *Continua* Táblák pedig, és a' *Magfistratufok* a' *Defertorok* ki-kereséik, és el-fogattatáok hiánt nem tsak a' Szomizéd, hanem külső, és belső *Országí Jurisdíctiókkal* egyet értsenek, egyizersmind arra-is vi-gyazzanak, hogy a' *Defertorok* el-fogattasáért rendelt *aglitia* igazan hzetődjék ki, és ha e' telet valamí akadály esnék, azonnal jelentésék-meg. Nagy Erdély Országí Királyí Guberniumból. Szeben Szent Mihály Havának 10-dik napján 1785. Efstendöben.

Gróff Teleki Károly mp.

Székeley Dávid Cancell. mp.

B. Jofika Antal Secret. mp.

S Z E B E N B E N.

A kiadvány kapcsán összefoglalható a magyarországi katonáskodás rendszere. Feladható kérdés: miért szöködösek nagyobb számban éppen a magyar ezredek? Mária Terézia katonai rendeleteinek hatása, a madefalvi veszedelem, előzményével és következményével. S ha még mindig marad idő, türelem sőt kedv, a „székelyöldöklés” kapcsán a SICVLICIDIVM mint kronosztichon is elemezhető.

(Végképp nem a történelemtanítás keretébe tartozik, de megkérdendő az iniciálé és a lapalji őrszö [csusts]).

2. sz. melléklet

A 2. sz. melléklet: Mü felséges második Josef... Adjuk tudtára mindeneknek...: A jobbágyság állapotját... jövőndőre tellyességgel el-töröljük... –

Bétsben : s.n. 1785. –

1 lev. : 37,5 x 48 cm. – (Hadtörténeti Múz. 84.120. R.M.2.1.1.)

[s.n. = sine nomine: kiadó nélkül]

A forráskiadvány elemzését a már említett kézikönyvvel (Magyarország történeti kronológiája) lehet kezdeni. A 2. kötet 595. lapján szerepel II. József 1785. augusztus 22-én kelt jobbágyrendelete. A nyomtatvány talán közelebb hozza azt a közeget, amelyet a rendelet érint, amelyről szól. Az a példány, amelyről a hasonmás (facsimile) készült, eredeti. Olvasták 1785-ben!

Amennyiben a jobbágyrendelet előzményeinek, következményeinek és sorsának megtárgyalása után marad idő, elemezhető az uralkodó valamennyi címe és rangja. Mit jelent az, hogy választott római császár? Kik voltak a választófejedelmek? Összefoglaló vagy felvételre előkészítő órák témakörébe tartozhat Luxemburg Zsigmond magyar király, aki a Habsburgok térhódítása előtt nyerte el a császári koronát és Hunyadi Mátyás, aki szerette volna. (A történelem firtoraként megemlíthető, hogy magyar királyokat koronáztak római császárrá Mária Terézia férje Lotharingiai Ferenc kivételével.)

Szomagyarazatok

Tótország: Szlavónia régi neve, nem azonos a történelmi Felsőmagyarországgal és mai Szlovákiával

Hetruria: Etruria, Toscana egy része

Ü FELSÉGES MÁ SODIK

JOSEF , ISTEN KEGYELMESSEGBOL VALASZTOTT

ROMAI TYSZTLAK , NEMET , JERUSALEM , NAGYAR , TSEN , DALMATIA , HORVÁT , TÖT , GALICIA , ÉS LODONERIA OKTLAKG NAK , KISALYA , FO HERTZEGE AUSTRIANAK , HERTZEGE BURGUNDIANAK , ÉS LOTHARINGIANAK , HERTZEGE HETKURIANAK , KERYLTINEK NAGY FEJEDELME , MAJLANDNAK , MANTUANAK , ÉS PARKMANAK HERTZEGE , HABSBURGONAK , FLANDRIANAK , TYROLISNAK , ÉS SIZILIAI ENAK , OKTIFJA , s . n .

A jök tüzök , mindenek t . kinek illik este Levélök redőben : Országainknak kedvesül fogva s mi kegyelen fésődökkel oda írték , s Ágry : Szorgalmasodnak , Szadhasiasan szorgolatosnak , és minden igazságtólkát sen fogtunkok , hogy s Nyakok , mellyk Bismadoknak sánk vegnek , boldogságok : minden állapot , és kort , Komart , vagy Vallásbeli közbizony sifők , szetszajnak fésenét ök megöztök , és meg állónak . Ugy véren asztó idők : hogy azok s Gofink szörövel s , fésenek , vésnök meg jobboldal , és az embek igazságtólkát , vagyok szadhasiasok fel szadhasias leg többek : azok csekély pedágas közbizony sem lehetek meg egyen , hanem ha a fésenyük fésadok , mely minden embert szadhasias fésenét illik , és a mellyek a közbizony Pagan : Hatalmos tartanak meg sáni , a Pafidásnyak névük meg állónak , és a vegyöknek tulajdonsága , s manynak az törvény fésen s pedágasok illesse helyesül s szadhasias írták . Ezen s vége több : a Kérbekerendő Pafidások közbizonyfésé fésen , és mindenek köztök s megok alkalmasságais minden helyisétyekben Publicisták kivanának , s parancsolók .

E l o f a d i t : A jobbágyok állapötük manynak s manynak s Parafók esen fogva sádó sít öökök köztölök állk vértessé , és a fésököz köztök valának , jövendők szörövelök el-öökörök , és azok akorok , hogy ebes az fésötökben s jobbágy nevezetül szadhasias meg állónak . Kérbekerendőpedés minden Parafókak , sák mély szarvok , és vallásbeli kegyelen , jövendők megok fésenyök névük fésadok jökölök , az az lakóklok Szadhasias választásnak : sánkörtök illik , és mindenök fésenyöknek tartanak parancsolók , megok s Termetök : Tevényök , és a köze jök kivanak , mellyk köztölök : már , hogy s jobbágyok sánk való fel szadhasias írtak minden fel-öökörök : azoktól megok illik .

M i f o d i t : Azt akorok , hogy minden Parafók fésadok legyen megok közeve fésen , s Pafidok lírták nevezőnk sifők-sni , szadhasias , Tevényöknek , és Kérbekerendők kivanának megok sáni .

I s m i d i t : E szeg Parafók , és azokk Fio , Lidány , vagy az a közeve sádó való más féseny s Fésök Úrnak odvak Szadhasias , kedve esen mon Kérbekerendők , hanem közik k öök fésadok akorokokba marad , ha sák edök szadhasiasnak válának , és az írtak s Fésök Úrnak , s most írtök , és vésök jöknek meg egyenök , Convenencia megok .

N a g y d i t : Minden parafók embek megok szeg Javan , és Kérbekerendők , s l . l . Pafidokok , Rétekek , Malmadok , vagy Szadhasias köztölök fésadok fésadoknak : szadhasiasnak , meg szadhasias , el Szadhasiasnak , Gyémántok , vagy sák köztölöknek el szadhasiasnak , megok s köztölök írtök , hogyok : egyenök szadhasias szadhasias rendölök lehet : fésen manynak szadhasiasnak s Fésök Úrnak szadhasias ökökölök : bez való szadhasias jökök : esen közeve írtök , hogy (ho az állónak s Fésök lük megokok sem vátának) megok s térök , mellykkel az el sán , vagy szadhasias Parafók embek az állón fésadokok szadhasias , s Vérek , vagy szeg , az az köztölök boldogságok fésadok , köztölök írtök .

O l d a d i t : Hogy s Parafók akorok s mellet honak , közbizonyok lehetök , kegyelenök vegyök , hogy ök , vagy sák más más-öökök s Hák helyölök , vagy sák mi illik fésadokok köztölök szadhasiasok , és s Vámszékök öök való megok illik . El s szadhasiasnak , vagy szadhasias az közbizonyokok , hanem azoknak közbizonyok boldogság meg jökölöknek , és szeg helyölök vagy Vámszékök mában akorokok esen állk az szadhasiasok .

M i l d i t : A s Fésököknek pedig mellyk szadhasias s Pafidokokban béson szadhasiasok , s Parafók az sádó tartat Szadhasiasok fésadok megok , sádó-ok , meg az úrtöröknek bé honok sánk meg bövök jökölök köztölöknek , és ha úrtörök valak Bismadok , az úrtörök s Vámszék , Fésököknek rendölök sádok , meg övölök tartörök .

Mellyk s Parafók név s fésen meg állónak , és szadhasias sádók , kegyelenök rendölök , hogy ök-sni s Ártól szadhasiasnak meg írtök fésadok , és megok igazságtólkát , s a megok Szadhasiasnak szadhasiasnak fésadok sánk megok s közeve megok , megok fésadok , s manynak boldogságok sánk szadhasiasnak fésen : igazságtólkát írtök . Kékö s mi Ész-Hortogy Vésadokok szadhasias , Köz-Ártólgy Hatanak sádok Hatanak szadhasiasok : Közi köztölöknek sádok , és több öökök ököknek sádok szadhasiasok .

JOSEF m . p .

G. HOFF ESTERHÁZI FERENC m . p .

Hortvich Sándor m . p .

conventio: szerződés, amelyben a járandóság (szegődmény, kommenció) is benne foglaltatik

fundus: házhely, telek

succedal: örököl, itt örökébe lép (successio: örökség)

fiscalis adistencis (assistencia): az államkincstár tisztviselőjének segítségével, közreműködése

Erzt-Hertzeg (Erzherzog): főherceg

Szorgalmi feladatként a felvételi esszéhez hasonlóan kidolgoztható: a törvény által nem szabályozott kérdésekben a parasztok az érvényben volt rendelkezésekhez tartásuk magukat „addig-is, míg az Urbariumnak bé hozása által még bővebb igazittatás követ-

keznek”. Mi az urbárium? (Azért a tanár ne elégedjék meg avval, ha diákjai kimásolják a Révai lexikon 18. kötetéből [638–639. p.], vagy az Új magyar lexikonból a megfelelő címszót [6. köt. 561. p.]).

Szót érdemelhet még a záradék, amely általában minden oklevélben szerepel a kiadás helyével és idejével. Az időt az évszám mellett – néha helyett – az uralkodás tartamával is feltüntették. Ez nem mindig egyezett meg valamennyi országban: uralkodónk, II. József például már 21. esztendeje római császár – azaz apja, Lotharingiai Ferenc halála óta –, de magyar királysága csak anyja, Mária Terézia halála óta datálódik.

29757 Circuláris Emlékeztetés.

A Felsőleges Udvari Cancellariának Praesidialis Hagymánya szerint, mely a múlt hónapnak szolgáknak költ, a Felsőleges Helytartó Tanács a folyó hónapnak jődik napján illy enlített telt: Mennel rövidebb volt az idő, melyben a Császári Királyi Aufral, és az öfő-vitvetkezett Armádák, a hadakozásának kezdetűd fogva, ragyogó hadi cselekedetek által a legmerészebb várakozásokat felmúlták, annál eleveebbeknek kellett az operációknak, annál bevesebbeknek az iparkodásoknak lenni, hogy keves hetek alatt illy nagy resultumok megfizőközlössenek.

Az időzeteknek sokasága, és a marsoknak repden kívül való sebessége, melyet az illyen hadi expeditióknak tulajdonsága magdval hozott, öfvekapcsolva az időnek frembetűnő változásaival, frükséghépen azt a következtést fűlték, hogy az ispiták mértékletűd megteylenek; a mi a nyilvánvaló gondviselés, jölehet teljesen időörnyekűd rendelkezések telt legyen, képtelenek tette meg is nemelykor arra, hogy a frükségnek első frempillantásban az oly frásnos harabellő öf öfvefővitetkezett Armádáknak betegeit és felesseit úgy elhelyezess, ammint állapottyok, és az erőndőnek refici megkívántak volna.

E frgalmom meg jobban nevedekett a hadi foglyoknak nagy frásna miatt, kiknek Fejedelmünk az ispitákat hasonló emberferetőd gondoskodással uszgnytaltta.

Mer-

Mértékletlen felseneftése telt az ispitabellő cikőöröknek felette kívánatosoknak telt az önkintvaló ajánlásokot, melyek mindennemű agyruhákot, de kivált akármely nagyságú telt takarókat és lepedőket nyújtsanak.

Azon frempillantásban, miltor a fegyvereinknek ragyogó elemenetelei miatt való közömeség öröm ama kívánástot frűli a Nemzetben, hogy azokert a vitez fegyverviselőknak méltó hájakot adhasson, meg nem becsúthassin magának az Orfizságná, ha a Publicum előtt az alkalmatosságot elhaggsiná, melyel e kívánástát legfogatosabban tellyesítetű.

Azoknak, kik új agyruhákat caináljatni, és az ispitáknak ajánlani akarnának, ide van a mellőchodra jegyerve a mérték, melyhez ezen articulusok az ispitákban szababni frótkak.

Ez mindazáltal meg nem gótolja az Adakozót atűd, hogy a magabűd azt, a mi nélűd eilehet, oly állapotban oda ne ajánlja, a minőben vannak.

A Hazának haladása rag a legkisebb adómnýnt is ilűd.

3. sz. melléklet

Rövid Leírása egy tökéletes Ágyruháknak mely a Császári Királyi Katona-Ispitákban egy Legényre ki van frókás ferint frabva.

Nevei ezen daraboknak, és a frereknék, melyekből állanak.	E darabok hokott		Ezer a frerebel
	frókás	frerebel	
1) Szalmazsák egy rőfny frereségű csepfővitetzőből	1 1/2	1 1/2	8 1/2
2) Vánkos, avagy fejally ugyanezen változóból	1 1/2	1 1/2	11
3) Lepedő egy rőfny frereségű fejerrit változóból, a minőből az Armádánál a gatyak frótkak kézfűteti	3	1 1/2	1 1/2
4) Két Lepedő az egy onn van, kettő pedig változati való.			
5) Felső, avagy úgy nevezett telt takaró, mely ny frónon madracra gyantán, telőm pedig takaró gyantán fről gódi.			
6) Takaróknak val szőndökeg pokrócok vetetnek, melyek vagy 6 és 4 fontot nyomnak	1 1/2	1 1/2	—
7) Frözött gyapjútakaróknak frükében, a felső takarók erős frűt változóból is frótkak kézfűteti, melyek 6. font holt frű jutygyajával kitömvé, és át vannak varva. Az illyen takaró hajának, avagy borítékának a mértéke	1 1/2	1 1/2	8 1/2
8) Alsó avagy úgy nevezett nyári takaró, mely a felső takaróhoz képest, a melegnek mértéke ferint, mar alsó agyruhához meg valóságos takaró gyantán fről gódi, és a rőfny frereségű úgy nevezett Halena pozitóból kézfűteti	1 1/2	1 1/2	8 1/2

Révid

A 3. sz. melléklet: Circuláris emlékeztetés... Mértéktelen felemésztése tehát az ispitabéli eszközöknek felette kívánatosoknak teszi az önnkintvaló ajánlásokat...

S.l. s.n. [1815?]

2 lev. : 33,5 x 21,5 cm. (Hadtörténeti Múz. 6111 R.M.1.3.3.)

[s.l. = sine loco: hely nélkül]

A feladat a francia háborúk korának felismerése lenne a dátum nélküli nyomtatványon ezt azonban, középiskolában, megkívánni nem lehet. Tanári segítség szükséges ahhoz, hogy a tanuló rájöjjön, mikor keletkezhetett. Ezt követően viszont már „rákérdezhető” stádiumba jutott az osztály. Téma a napóleoni korszak, annak magyarországi vonatkozásai. A nyomtatvány valóban csak mint érdekesség kap szerepet a 4. melléklettel együtt.

Szómagyarázatok

circularis emlékeztető: körlevél

praesidiális hagyománya: elnöki rendelete (meghagyása)

resultátumok: eredmények, sikerek

ispita: kórház, ispotály

artikulus: törvény, törvénycikk, itt tétel értelemben szerepel

bécsi rőf: hosszmérték, 77,8 cm.

font: itt osztrák font, 0,56 kg.

invalidus: általában a rokkant. A közhasználatban azonban átment szinte kizárólag a rokkant katonák elnevezésére

AZ érzékeny Nemes Szívnek egygyik fő tulajdonsága az, hogy örömeinek édességét annál bővebb mértékben érzi, mennél több Felebarátival azt megoszthatja. A' Méltóságos, Tekéntetes Urak, és Aszszonyságok' szép Lelküsege bátorét engemet azon kérésre, hogy Februáriusnak 2-dikán 1818. nállam tartandó fársángi mulattság' alkalmatosságával, azon érdemes Hazánk-Vitézeit, kik az 1813-dik, 1814-dik, és 1815-dik Esztendőkkben Felséges Fejedelmünkért, és Édes Hazánkért a' nagy tsata' piaczaiv viaskodván, megnyomorodott, vagy is INVALIDUS Katonákká lettek, Magokkal született Kegyességek, 's Jóltévőségek szerént, segíteni méltóztassanak. Az elszánt pénzbeli Segedelem a' Szála előtt biztos Tisztviselők által fog beszédödni.

4. sz. melléklet

A 4. sz. melléklet: Az érzékeny nemes szívnek egygyik főtulajdonsága... S.l. s.n., 1818. – 1 lev. 9,6 x 16,2 cm. (Hadtört. Múz. 0411. R.M.2.5.1.)

A magánkiadvány a 3. sz. melléklettel együtt használható. Eljátszatható az összejövétel, akár párbeszédes formában otthoni, vagy csoportos felkészülés után. Itt tág teret lehet engedni a fantáziának, összekapcsolható az irodalmi, művészettörténeti ismeretekkel is.

megtárgyalták, hogyan és mi módon, hová szállásolják el a katonákat és meghatározták az élelmezés módját is. A hadiadag, fejadag, azaz porció mennyiségét évente központilag határozták meg, s vagy beszállították a megye raktárába, vagy a betelepített katona természetben megkapta, azaz megette. A porció mennyisége mindig súrlódás forrása volt, a termények ára esetenként változott, értékét azonban egységesen megállapított áron kellett beszámítani a hadiadóba. A pénz romlása következtében az ellenszolgáltatás többnyire zsugorodott. A szolgáltatásért járó összeget II. József szabályozta, de a veszteség – deperditá – csak átmenetileg csökkent. A beszállásolt katona számára naponként járó hús, kenyér, bor, vagy sör, só, tűzifa és gyertya valamint ágy és tartozékai – összefoglaló néven salgamum – ellenértékét kellett hatóságí áron beszámítani a hadiadóba. Ez azonban mindig kevesebb volt, mint a napi piaci ár.

Szómagyarázatok

cs. királyi: császári-királyi

cassatio: az ítélet megsemmisítése, felmentés

káplán: ld. az 5. sz. mellékletnél

jobbág: uo.

törvényt állani köteles: megjelenni köteles

érdem jel: kitüntetés

kegyelem pénz: végkielégítés

Szent György hava: március. Ld. még az 1. sz. mellékletnél a hónapokat

tekintetes karok és rendek: a karok megjelölést használták azokra az országgyűlésen teljes joggal részt vevőkre, akik valamilyen magas tisztséget, hivatalt, méltóságot viseltek s ennek jogán kerültek be az országgyűlésbe, mint pl. a nem nemesi származású főpap, aki betöltött méltóságánál fogva volt tagja az országgyűlésnek.

A rendek a született nemesi rendbe tartozók – ősnemesek – avagy valamilyen módon – nemesítés, honosítás – oda bekerültek összességé. Ebben a vonatkozásban a magyar nemesi rend egységes, nincs különbség köznemes és főnemes között.

Az 1791. évi 56. törvény: alapja III. Károly 1715. évi 7. és 9. törvénye az árulásról és felség sértésről, amely többek között azt is kimondta, hogy az ily bűnökben elmarasztalt személy esetében, ha vagyonekobzásra ítélték, a fiúk részei is elveszenek. (Ez a kuruc vezérek kapcsán végrehajtott vagyonekobzások törvénye volt.) Az 1791. évi 56. tc. tulajdonképpen Lipót 1790. évi 56. dekrétuma, s a benne foglaltak szerint csak abban az esetben használható az 1715. évi büntetőtörvény, ha 1790 előtt követték el a bűncselekményt, vagyonekobzás pedig csak a „bűnös osztályrészére szoríttassék”.

Felirása

a' Karoknak és Rendeknek a' katonai kihágások tárgyában.

Felségs Császár, és Apostoli Király
Legkegyelmesebb Urunk!

Miután a' katonai élelmezés és szállásolás felett felelt tanácsosoknak, a' körülmények egybefüggéséről fogva az Ország Jelenléte és Levélt az előző nap asszonyi a' vagyonekobzásokról köteles gondoskodásunk oda is kihatott, hogy a' katonai kihágások a' lehetőségig gátoltsanak, ha pedig a' részben passza teitiek, a' gyors és teljes elégtétel szolgáltatással igazságosan orvosoltsanak.

Ezen tekintettel fogva a' katonai kihágásokra néve az ide mellékelt törvényesülkegy kiváltképpen megérdemelt végett Felségsőt öntöbe orvossal. —

Kik egyébrészt Cs. Királyi kegyelmébe jobbjági alázatossággal ajánlottak maradnak.

Köli szabad királyi Pozsony városában 1840-ik évt. Sz.-György hava 30-án tartasián országos Ülésünkől

Császári Királyi Felsőgednek

legálatsosokból káplánok, szentjái és örökösök létező jobbjági, megérdemelt, és honos kegyelmi hátsókak orvossággal megérdemelt Rendek.

Törvény-Cikkely

a' katonai kihágások tárgyában.

A' katonai kihágások megbabalanására taroztsunk:

1. § Polgári személyek ellen tetel vagy szavval végbe vitt sértésnek kivül. Kihágások tekintetik, ha a' katonai rend által, a' törvényben határozott illetőségen túl tevődik meg valaki.

2. § A' törvényes illetőségen túl kivett bulnik, illető arát azonnal megteríteni.

3. § Kihágás továbbá, ha a' katonai rend elleni sértésnek az alkalmak, melléknek ellátására a' polgári hatóságok alá tartozandó, a' vagy, oly személyekre néve, kik hatóság által elmozdítottak. Felsőbbségi jogai vagy bíráskodást tulajdonít.